

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA
AL CARRER DE SANT DOMÈNEC DEL CALL, 6 /
CARRER DEL CALL, 7 (BARCELONA)**

(Dates de la intervenció: octubre del 2008)

Codi MHCB /08

**Realització: ATICS SL
Direcció: Lluís Juan González**

Barcelona, octubre del 2008

Índex

Fitxa tècnica-----	3
1. Introducció -----	4
2. Situació geogràfica-----	5
3. Context històric i antecedents arqueològics -----	7
4. Motius i objectius de la intervenció -----	12
5. Mètode de treball -----	13
6. Descripció dels treballs realitzats -----	14
7. Conclusions-----	15
8. Bibliografia -----	16

ANEXES

- Fitxes estratigràfiques
- Planimetria
- Documentació fotogràfica

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer del Call / Sant Domènec del Call
UBICACIÓ	Barri del Call. Districte de Ciutat Vella, Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431213 Y: 4581724 Z: 12,51 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	octubre del 2008
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Lluís Juan Gonzàlez, arqueòleg director

1. Introducció

La intervenció arqueològica preventiva de la qual tracta la present memòria, s'ha dut a terme arrel de la necessitat per part de l'empresa FECSA-ENDESA, de realitzar un de realitzar una rasa que permeti l'instal·lació d'una nova línia elèctrica de baixa tensió entre el núm. 6 del carrer de Sant Domènec del Call i el núm. 7 del carrer del Call, a la ciutat de Barcelona. L'obra ha estat duta a terme per l'empresa REDES BCN i respon al núm. de llicència FECZE0323225.

Donat que aquest indret s'inclou en una zona d'interès arqueològic i alt valor històric, es va creure oportuna la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament, realitzant-se un Projecte (codi MHCB /08) coordinat pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, i encarregant-se la gestió arqueològica a l'empresa **ATICS, S.L.** La direcció tècnica ha estat duta a terme per l'arqueòleg **Lluís Juan Gonzàlez**, i ha comptat amb la supervisió del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Els treballs en qüestió han estat realitzats entre els dies i d'octubre del 2008.

2. Situació geogràfica

Com ja hem dit a l'apartat anterior, la intervenció arqueològica s'ha realitzat al núm. 6 del carrer de Sant Domènec del Call i el núm. 7 del carrer del Call, al barri del Call, dins el districte de Ciutat Vella, de Barcelona. El terme municipal de la ciutat es troba conformat per la plana que delimiten pel S i pel N respectivament, els rius Llobregat i Besòs, amb els seus respectius deltes. El costat NW es troba delimitat per la serra de Collserola, pertanyent a la Serralada Litoral, i que té com punt dominant el Tibidabo; als seus peus trobem altres turons de menor rellevància com ara el turó de la Rovira, el turó de la Peira, el del Carmel i el del Putxet, entre d'altres. Finalment, la mar Mediterrània delimita la plana pel SE.

El pla de Barcelona és de basament paleozoic i estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins; al seu damunt, la deposició de sediments d'origen marí va anar conformant els turons que caracteritzen el rerefons de la ciutat. El descens des de Collserola fins el mar és força regular fins el punt de contacte entre el que avui coneixem com l'Eixample i Ciutat Vella, moment en que trobem un graó natural d'uns 20 m, que ja es va aprofitar en l'antiguitat com a defensa (per recolzar-hi la muralla) o bé econòmicament (establint molins que utilitzaven els salts d'aigua provocats per la orografia). Des d'aquest punt, els terrenys es caracteritzen per la presència d'aportacions fluvials i el corrent litoral. En tot aquest territori, completament urbanitzat en l'actualitat, es destaquen unes zones clarament diferenciades:

- a) El nucli antic, actual districte de Ciutat Vella, que restà emmurallat fins a mitjans del s. XIX. Proper a la mar, està dominat en el seu costat sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el pla i cau bruscament sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
  - un nucli central, sobre l'anomenat *Mons Taber*. Fou sobre aquest petit puig calcari on es va establir la primigènia ciutat romana que més tard donaria lloc a l'actual Barcelona, la *Colonia Iulia Augusta Paterna Faventia Barcino*.

- al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al s. XIII. Aquestes viles noves són els actuals barris coneguts amb els noms de les esglésies que els centralitzen: del Pi, de Santa Anna, de Santa Maria del Mar, de Sant Pere i de la Mercè o dels Còdols.
  - els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, començaren a ser urbanitzats quan quedaren inclosos dins del tercer recinte fortificat, que es bastí al llarg de la segona meitat del s. XIV.
- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No serà fins a darreries del s. XIX, una vegada enderrocades les muralles, que aniran essent annexionats a la ciutat; així, serà Sarrià la darrera de les vil·les incorporades a la ciutat, ja a principis del s. XX.
- c) Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del s. XIX (l'Eixample del pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que impedièn el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle).

Concretament, la intervenció a la qual fem referència, es situaria dins del perímetre que encercla l'antiga muralla romana, un sector plenament urbanitzat des d'època altimperial i que es va caracteritzar per haver acollit la comunitat jueva de Barcelona des del s. XII fins l'any 1391.

3. Context històric i antecedents arqueològics

Context històric

El sector on s'ha dut a terme la present intervenció cal ubicar-lo a l'angle nord-occidental de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, en una àrea marcada per la presència de la muralla (*vallum*) que coincidia en el seu traçat amb l'actual carrer d'Avinyó, seguint pel carrer de Gignàs, de Regomir, de Correu Vell, del Sotstinent Navarro, l'avinguda de la Catedral, el carrer de la Palla i el dels Banys Nous. El cinturó, els panys del qual encara són visibles en una bona part del seu curs, encerclava un octàgon allargat derivat de la planta d'un primigeni campament romà, amb un apèndix quadrangular al costat més proper a mar (l'anomenat *castell de Regomir*), de funcions no gaire conegudes avui dia.

L'interior del recinte, d'unes 12,5 hectàrees, presentava un traçat de carrers en retícula dels quals han perviscut sense gaires modificacions fins els nostres dies els dos eixos centrals, que conformen els carrers del Bisbe i de la Ciutat (el *decumanus*, en direcció E-O), i el carrer del Call i de la Llibreteria (el *cardus*, en direcció N-S); aquests carrers menarien fins a les portes principals de la colònia: la *porta decumana* (situada a la plaça Nova), la *porta principalis sinistra* (a la plaça de l'Àngel), la *porta principalis dextra* (al carrer del Call, molt a prop de la zona que aquí ens afecta) i la *porta pretoriana* (al carrer de Regomir).

De l'indret, que ha d'haver estat plenament urbanitzat des de l'època de la fundació de la colònia, tant per la seva proximitat al centre administratiu i religiós, com per formar part de l'eix viari principal de la ciutat, en destaca una gairebé total absència de dades, sobretot pel que fa als ss. VIII i IX. Serà a partir de la centúria següent quan es comença a parlar d'individus jueus establerts en algun dels carrers de la zona, sense que se'ns parli en cap moment d'una comunitat organitzada o *aljama*. A partir del s. XII, ja trobem un barri separat de la resta de la ciutat per un mur que transcorre pels carrers del Call, de Sant Honorat, de Sant Sever-Baixada de Santa Eulàlia, i dels Banys Nous (on aprofitava la muralla romana); aquest mur presentava dos accessos que se situaven al carrer de Sant Honorat (cap a la zona on ara hi ha la plaça

de Sant Jaume) i a l'anomenat Castell Nou (al carrer del Call, resultat de la fortificació de la *porta principalis dextra* romana).

Apareix doncs, el que a partir d'aleshores es coneixerà amb el nom de Call Major, ocupat per una influent comunitat jueva sota dependència i protecció directa del rei, al qual li realitzen tasques importants com ara la recaptació d'impostos o l'encunyació de moneda d'or (els *mancusos comtals*). Els membres d'aquesta comunitat solien ser, en un primer moment, personatges rics procedents de ciutats amb tradició àrab (com ara Osca o Saragossa), els quals eren dirigits per una mena d'aristocràcia que basava el seu poder en les rendes agràries i els drets emfitèutics; fou tanta la seva importància que no és estrany trobar diversos batlles de Barcelona procedents d'aquestes famílies fins a mitjans del s. XIII, quan el seu poder declina en favor d'altres membres de la comunitat dedicats al préstec i tràfec de diners, que resultaven més útils a l'autoritat reial, que els privilegia i els promociona, dotant-los d'entitat jurídica per resoldre els problemes interns de l'*aljama*..

Dins l'entramat del barri, el carrer més important era el de Sant Domènec, on es situava la Sinagoga Major, la carnisseria i les cases dels membres més importants de la comunitat. D'aquesta Sinagoga Major ja en tenim notícies l'any 1267, i en sabem de l'existència d'altres que s'organitzaren durant el s. XIV. No sembla que el Consell i els secretaris de l'*aljama* tinguessin un lloc de reunió fix, tot i que es coneix l'existència d'un pis llogat per aquestes funcions, almenys durant l'any 1351. Un altre element destacat del barri foren els banys, situats a la confluència del carrer del Call amb el de la Boqueria, existents des del 1160 gràcies a la donació d'uns horts per part del comte Ramon Berenguer IV a l'alfaquí Abraham; aquests banys, que l'any 1716 encara eren visibles, van acabar denominant el carrer que s'havia anat formant al voltant de la muralla romana (el carrer dels Banys Nous). Pel que fa a la zona de necròpolis de la comunitat, aquesta es troba plenament identificada a la vessant nord-oriental de la muntanya de Montjuïc, entre el Mirador de l'Alcalde i les instal·lacions del Tir Olímpic.

Paral·lelament al Call Major, tot i que més tardanament, es va anar format un altre nucli hebreu, limitat pels carrer d'Avinyó, de la Lleona i d'en Rauric, conegut com a Call Menor o Call d'en Sanaüja. Ambdues comunitats van perviure fins l'any 1391, moment en el qual foren preses per assalt i saquejades per la resta de la població de la ciutat, produint-se la seva desaparició definitiva.

Intervencions anteriors

Han estat diverses les intervencions realitzades al sector que aquí ens ocupa, al llarg del temps. Començant per aquells relacionades amb l'existència de la muralla, la seva documentació i consolidació, trobem la duta a terme al núm. 16 del carrer del Banys Nous, on es va poder documentar un tram considerable del parament extern, que conservava tota la seva alçada fins el pas de ronda, incloent un relleu amb una figura humana, segurament reaprofitat d'algun monument funerari anterior (CEBRIÀ, 1992); igualment també es van documentar diverses cares de dues torres, també amb una alçada considerable (4,5m). Destacarem igualment els treballs duts a terme per N. Miró (MIRO, 1996) al núm. 5 del carrer de l'Arc de Sant Ramon del Call, on es va poder observar l'existència d'un nou tram del parament intern i el pas de ronda, així com part d'una torre que conservava els indicis d'un sòl d'opus signinum situat per sobre del nivell de pas de ronda.

Potser la intervenció més important de l'àmbit a que fem referència seria la realitzada al núm. 14 del carrer de Sant Honorat, entre els anys 2002 i 2003, sota direcció de I. Moreno i F. Florensa. Durant el seu transcurs, es va documentar una *domus* romana en ús cap el s. IV, amb diverses *tabernae*, habitacions decorades amb mosaic, i un passadís central, els murs de les quals semblaven aprofitar elements d'època fundacional, potser pertanyents al fòrum de la colònia. Al mateix indret es van documentar un seguit de sitges realitzades amb pedra i de mides excepcionals, que potser cal relacionar amb les funcions de recaptació de tributs en espècie per part de la comunitat jueva en nom del rei.

Molt a prop, dins del projecte de construcció del Centre d'Interpretació del Call Jueu, al carrer de l'Arc de Sant Ramón del Call núm. 8, una intervenció duta a terme entre els mesos d'agost i desembre de l'any 2006, va permetre documentar diferents estructures anteriors al s. XV, presumiblement relacionades amb el Call, i una possible *mezzuzà*, o carreu de pedra situat originàriament al llindar de la porta, amb una escletxa on es dipositava una caixeta amb dos pergamins que contenien un verset bíblic i una invocació a Déu Totpoderós (*xadai*).

Ja fora de l'àmbit del Call Major, destacarem els treballs els portats a terme a l'actual plaça de Sant Miquel, on s'han realitzat diferents campanyes a llarg del temps. Així, l'any 1966, una intervenció dirigida per Serra Ràfols va documentar l'existència d'un sector residencial format per dues *domus* i un carrer central, juntament amb altres restes medievals i modernes. Com a continuació d'aquesta campanya, entre el 1968 i el 1975 se'n realitzen de noves que permeten constatar l'existència d'un complex termal privat, bastit cap el s. II i amortitzat cap el s. IV, al qual pertanyia un mosaic de temàtica marina documentat el s. XIX a l'església de Sant Miquel; igualment es va poder observar la presència d'una necròpolis del s. X relacionada amb la presència de l'església. El 1989, una nova campanya dirigida per M. Raya i B. Miró treuen a la llum l'extensió gairebé total d'una *domus*, en part ja reconeguda en les campanyes anteriors, amb diferents habitacions estructurades al voltant d'un atri, el desenvolupament de la qual cal establir entre el s. I aC i el s. II. Encara el 1998, diferents sondejos realitzats per J. Vila davant l'edifici administratiu de l'ajuntament, permeten conèixer diferents paviments d'*opus signinum*, relacionats amb la *domus*. Finalment, l'any 2005 es realitzen els darrers treballs arqueològics que afecten la plaça, fruit de l'arranjament de la mateixa (SUAAU, 2005), documentant-se diferents estructures modernes.

Es important també la intervenció realitzada per A. Vilardell al núm. 15 del carrer d'Avinyó i al núm. 4 del carrer del Pou Dolç, on es va poder constatar l'existència d'un nou pany de muralla, part de l'*intervallum* amb restes d'activitat industrial tardoromana, i part d'una *domus* amb façana a l'*intervallum*, que

conserva excel·lents mostres de mosaic i d'*opus sectile* (VILARDELL, 2005). Molt a prop d'aquesta intervenció, al núm. 16 del carrer d'Avinyó, C. Belmonte i M. Carretero, documentaren part del possible fossar de la muralla romana, restes habitacionals datables a finals de l'altimperi, i restes relacionades amb activitat metal·lúrgica situables a partir del s. III; a això cal afegir estructures vinculades a l'activitat agrícola de períodes medievals.

4. Motius i objectius de la intervenció

Tal i com ja hem indicat en els apartats anteriors, els treballs arqueològics duts a terme han estat propiciats per la necessitat de l'empresa FECSA-ENDESA de realitzar una rasa que permetin la instal·lació d'una nova línia de baixa tensió. El fet de que la zona afectada estigui situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric, com hem vingut explicant en l'apartat 3, ha donat peu a que es considerés la presència d'un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i d'estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

En aquest sentit s'ha de tenir en compte que l'àmbit d'actuació es troba dins del quadrant nord-occidental de la *Colonia Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino*, en un sector urbanitzat almenys des de períodes altimperial, essent el carrer del Call un dels dos principals eixos viaris que organitzaven l'entramat urbà. Igualment la zona és plenament ocupada durant l'època medieval, caracteritzant-se per haver-hi acollit la principal comunitat jueva de la ciutat fins l'any 1391.

Tots aquests motius creiem que justifiquen per si sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació de l'àrea i així complementar els estudis realitzats fins el moment.

5. Mètode de treball

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris (HARRIS, 1991).

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (UE), que els individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, situació en les plantes i seccions, i posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

6. Descripció dels treballs realitzats

Els treballs als quals fa referència la present memòria s'inicien el dia 16 de juny de 2008. Tal i com indicava el projecte d'obra entregat al MHCB, l'intervenció suposava l'obertura d'una rasa d'uns 160 m de llargada i uns 80 cm de fondària, des del núm. 6 del carrer de Sant Domènec del Call fins el núm. 7 del carrer del call, de Barcelona, per tal d'instal·lar una nova línia elèctrica de baixa tensió. Aquesta rasa ha estat denominada com a rasa 100, essent numerades totes les UE documentades des del núm. 101.

Per la realització de la rasa, s'ha procedit a desmantellar el paviment existent, format per lloses de formigó, mitjançant martell pneumàtic, així com la seva preparació en formigó, per tal d'extreure el sediment sobrant també de manera manual. Per sota del paviment es va poder documentar un estrat format per sauló i alguna resta de material constructiu, que cobria els diferents serveis instal·lats amb anterioritat. En cap moment s'ha pogut observar cap resta arqueològica o cap indicatiu que fes pensar en la seva existència.

Així doncs, havent-se realitzat tota la infraestructura necessària per la instal·lació de les noves connexions, es van donar per acabats els presents treballs el dia de d'octubre del 2008.

7. Conclusions

El resultat de la intervenció al carrer de Sant Domènec del Call, 6, / carrer del Call,7, amb codi MHCB /08, constata la inexistència de restes arqueològiques rellevants a la zona afectada, podent-se parlar de resultats negatius. L'estratigrafia que s'ha pogut documentar ha consistit en una seqüència contemporània formada per una capa de lloses que conformen el paviment del carrer, cobrint una capa de preparació de formigó. Per sota d'aquesta capa de formigó ha aparegut sauló barrejat material constructiu, que cobria serveis moderns (aigua, gas, electricitat).

La poca profunditat de les rases realitzades (amb un màxim de 80cm.), ha impedit documentar les cotes inferiors, per la qual cosa no es pot descartar que hi hagi restes arqueològiques per sota d'aquestes, tenint en compte els antecedents de la zona en qüestió.

8. Bibliografia

- **AA. VV.-** *Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història. El Pla de Barcelona i seva història.* 1982.
- **AA. VV.-** *Els barris de Barcelona, vol. I (Ciutat Vella i l'Eixample).* Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1999.
- **AA. VV.-** *Història de Barcelona, vol. 2, 3, 4, 5.* Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992.
- **AA. VV.-** *Quaris 03.* Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona. Barcelona, 2007.
- **AJUNTAMENT DE BARCELONA.-** *Urbanisme de Barcelona.*
<http://www.bcn.es/urbanime>
- **GARCIA i ESPUCHE, A.-** *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial.* Barcelona, 1986.
- **GRIÑÓ MÁRQUEZ, D.-** *Memòria de la intervenció arqueològica al carrer de Sant Domènec del Call, 12.* Barcelona. Àrea de Coneixement i Recerca de la Generalitat de Catalunya, 2005.
- **HARRIS, E.C.-** *Principios de estratigrafía arqueológica.* Crítica. Barcelona, 1991.